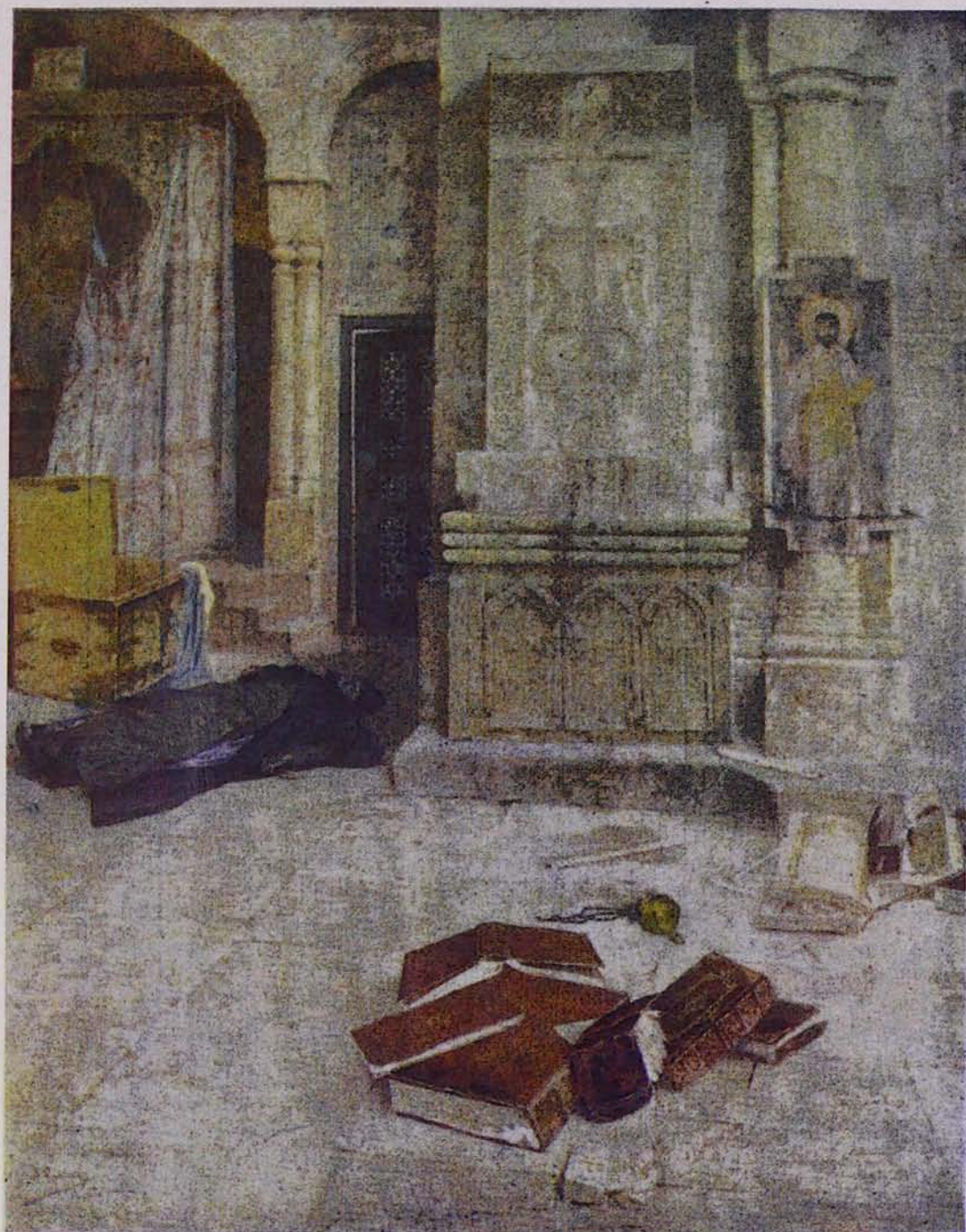

ՈՏՆԱՀԱՐՎԱԾ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ

Վաղդես Սուրենյան

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԵՂԵՌՆ ՈՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ

Լրացավ ապրիլյան եղեռնի կես դարը:

Ամենայն Հայոց Հայրապետի եղեռնի հիսնամյակի առթիվ գրի առած 17 օգոստոս 1964 թվակիր սրբատառ կոնդակի հրահանգով և ոգով, Հայաստանյայց Առաքելական բոլոր եկեղեցիներում, թեմերում, Հայաստանում և արտասահմանում, ապրիլի 24-ին կատարվեցին կրոնական հատուկ արարողություններ և հոգեհանգստյան պաշտոններ, կապմակերպվեցին հուշի և հարգանքի հավաքություններ, նվիրված մեր ազգային մեծ ողբերգության:

Համայն հայ հավատացյալ և հայրենասեր ժողովուրդը, որ ի հայրենի երկիր և ի սփյուռք աշխարհի, արժանավայել լրջությամբ, համագային հանդիսությամբ և սրտառու համերաշխությամբ նշեց հայ տառապանքի և հավաքական նահատակության հիսնամյակը:

Հիսուն տարի է անցել մեր բոլորի սրտերը բվկտող, մեր հոգիները փոթորկող և մեր աչքերը կրակե արցունքով ու անսահման վշտով ողող սև օրերից, բայց դեռ վերքը բաց է, այրում և այրում:

Մեծ է մեր վիշտը, խորունկ՝ մեր հուշումը նաև նրա համար, որ եվրոպական պետությունները ողբալիորեն ուխտադրուժ գտնվեցին մեր ազգի, մեր դատի հանդեպ, և թույլ տվեցին, որ բաղադրակիթ մարդկության հնազույն և թանկագին մեկ մասնիկը կալմող, Արևելքում քրիստոնյա աշխարհի դարավոր առաջապահը հանդիսացող մեր բարի, մեր շինարար, մեր աշխատավոր և խաղաղասեր ժողովուրդը ենթարկվի անլուր մարտիրոսագրության:

1915 թվական, ապրիլ ամիս...

Հայկական եղեռնի սև թվականը, երբ մի ամբողջ ժողովուրդ տեղահանվեց և տարագրու-

թյան մռայլ ճանապարհների վրա նահատակվեց, գերեզմանվեց անապատներում, կիրճերում, ձորերում:

Հինգ տարի շարունակ, գետի նման հոսեց արյունը մեր ժողովրդի այն հողերի վրա, ուր նա հապարամակներով ապրել, աղոթել, ստեղծագործել ու կերտել էր:

1915 թվական, ապրիլ ամիս...

Դա այն արյունոտ թվականն էր, երբ Արևմտյան Հայաստանի քաղաքներում և գյուղերում, օրը ցերեկով, ցեղասպանության մշակված ամենաուրբ մեթոդներով, երիտասարդ թուրքերը մորթոտում էին աշխարհի ամենահին ժողովուրդներից մեկին՝ հայ ժողովրդին, որն իր քրիստոնեական մշակութով, լեզվով, արվեստով և գրականությամբ, իր պատատենն ու լուսաբաղձ հոգու ձգտումներով, քիչ վաստակներ չունի քաղաքակիրթ մարդկության առաջ:

Ինչ հայկական էր և գեղեցիկ, ինչ ստեղծվել էր հայ սերունդների սուրբ հավատով ու հանձարով, քրտինքով ու արյունով, այդ բոլորի վրայով անցավ վայրագության, բարբարոսության, ցեղասպանության ալիքը...

Արևմտահայությունը ապրեց իր Գողգոթան: Եղեռնին կոհ տվինք մեր ամբողջական թվի ավելի քան երկու երրորդը, շուրջ 2 միլիոն նահատակ: Դա հաավոր կորուստ էր մեզ համար:

«Այդ սև օրերուն,—գրում է Ամենայն Հայոց Հայրապետն Իր հայրենաշունչ կոնդակում,— եկած էր պահ մը, երբ «այս աշխարհի վրա այլևս անհնար էր հայ ըլլալ»: Ամեն հույս կորսված կթվեր և հայոց պատմության գիրքը՝ փակված ու արյան մեջ թաղված»:

Ավելի քան 2 500 քանդված, այրված, կողոպտված հայկական վանքեր ու եկեղեցիներ,

բազմաճյուղ հայերեն ձեռագրեր, արվեստի անկրկնելի հրաշալիքներ թալանված, փչացված:

Իսկ նյութական կորուստները անհաշիվ էին ու անհամար:

Թշնամին իր հարվածն իջեցրեց նաև մեր ժողովրդի իմացական ու հոգևոր բոլոր կենդանի ուժերի ակունքին:

Եղեռնին չորս գնացին մեր նորագույն գրականության և արվեստի ջահակիրները և շուրջ 4000 հոգևորականներ:

Ապրող հայության սրտում, շիկացած երկաթով է գրված սուլթանական թուրքիայի այդ անլուր ոճիրը:

Հայ ժողովուրդը երբեք չի մոռանա իր նահատակներին:

Այո, կատարվեց կատարվելիք... Հայության գլխի վրա կախված մեծ աղետը եկավ ու անցավ:

Անցավ հիսուն տարի...: Բայց վիշտը մնաց և փոխակերպվեց ուժի, կյանքի, ստեղծագործ կամքի, հավատի:

«Ոչ յօժարիմք կթշուառութիւն մերոյ ազգիս ողբալ»:

Պատմությունը մեր ժողովրդի ճակատին գրել էր ոչ թե մեռնել, այլ ապրել և վերածնվել: Ժողովուրդները հավաքական մաքառումներ են և խիստախումբներ:

Հայ ժողովուրդը երբեք չի ընկճվել բախտի հարվածներից և գիտեցել է իր նահատակությունը վերածել հաղթանակի:

Երբ մի ժողովուրդ կռվում է և նույնիսկ նահատակվում է իր ապատության, իր գոյության համար, նա ապրում է, չի կորչում: Այդ գիտակցությունը, հոգեկան այդ վստահությունը անառիկ բերդ է, որին չի կարող տիրել ոչ մի թշնամի:

Ժամանակավոր պարտություններն ու նահատակությունները չեն որոշում ժողովրդի կյանքն ու ապագան:

Խաչելության, Գողգոթային հաջորդում է հալածության այգաբացը, նահատակության՝ վերածնունդը:

Մեր ժողովրդի ուժի և կենսունակության գաղտնիքը այն գիտակցության մեջ է: Գիտակից ժողովուրդը չի կորչում, չի սպառվում նահատակությամբ: Զենքի, բիրտ ուժի տիրապետության դիմաց կա հոգու տիրապետությունը, մշակույթի պրոպագանդան: Ոգեկան այս ուժի մեջ է գտել ժողովուրդը իր փրկությունը, բռնությունների դիմաց՝ նահատակությունների մեջ:

Եվ ամա, «մահը հաղթող հայոց պատմության ոգին», գրում է Վեհափառ Հայրապետը, «անգամ մը ևս պատռեց վարագույրը անողորձ ակատաճրին ու կյանքի կոչեց մնացորդացը մեր նահատակված ազգին»:

Հայ ժողովրդի հավաքական մարտիրոսագրության մեջ կար և՛ հարություն և՛ երկինք:

Չկորավ մեր ժողովուրդը:

1920 թվական...

Կոտորակված արևմտահայությունը արյունաքամ, բլկված, գաղթական, վիրավոր ու սոված, էջմիածնի պարիսպների տակ և Երևանի փողոցներում:

Թշնամին 10 կիլոմետր հեռավորության վրա փորձում է ապրիլյան մի նոր եղեռնի մեջ խեղդել վերջնականապես հայության վերջին մնացորդացը՝ շուրջ 700 000 հոգի, որի մեջ և արեւելահայությունը:

Ահավոր երկունքի մեջ է Հայոց աշխարհը.

«Երկնէր երկին, երկնէր երկիր»:

Ամեն կողմ նորից արյուն, նորից կոտորած, թշվառություն, մահ, բայց և ապրելու վճռականություն. «Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր»:

Հերոսության, նահատակության ճանապարհի վրա, թափ է առնում ազգովին վերածնվելու և ապրելու վճռականությունը:

Ու ծնվում է նոր Վահագնը մեր արյան ծովից, մեր նահատակության բոցերից, մեր պայքարի թափից:

«Եվ «ի բոցոյն պատանեկէն վազել», «հուր հեր» և «արեգական աշկունք» ունեցող նորսմանուկը՝ Սովետական Հայաստանը:

Մեր ժողովուրդը գիտի տառապանքը հաղթության, իմաստության, արույթի վերածելու գաղտնիքը:

«Հայոց նահատակությունը, — հաստատում է հայրենասեր Հայրապետը, — վերջնապես պսակված է հաղթության բրաբեռնով և նոր կյանքի լուսաբացով և վերածնած է մեր հինավուրց երկիրը Հայաստան, իբրև ազգային պետություն»:

Հայ ժողովուրդը գտնում է իր ազգային վերածնության ճշմարիտ ուղին, իր պատմության ամենածանր պահին:

Այդ ծանր, մղձավանջային օրերին, եղբայրական օգնության ձեռք է երկարում ռուս բարեկամ ժողովուրդը:

Հայ ժողովուրդը իր բախտը, փրկության հույսը ընդմիշտ կապում է ռուս ժողովրդի հետ, որը նրան ոտքի է կանգնեցնում, բուժում նրա վերքերը, բարի Սամարացու նման:

Պայծառանում է հայոց երկինքը: Մեր ազգային ճշմարիտ վերածննդյան հուսալի սկիզբ էր դրվել: Փարատվում է մղձավանջը և բացվում է հուսալից լուսաբացը հայոց աշխարհում, խաղաղության, անախուժության, առաջադիմության պայմաններում:

Հայ ժողովուրդը, տառապանքի «Կարմիր ծով»-ից մազապուրծ ապատված, պատերազմից արյունաքամ, ժառանգում էր միայն ավերակ, քայքայված ու կազմալուծված մի երկիր, մի «որի ու ողբի հայրենիք»:

Նոր կյանքի է կոչվում հայ ժողովուրդը իր ապատագրված հողում, սկսում է վերաշինել հայրենի իր բույնը, բուծում իր վերքերը:

Կատարվում է մեր մեծ նահատակների իղծը, երազը: Հայ ժողովուրդը տիրանում է իր հողին, իր ապատության, ստեղծում է հայրենիք, պետություն, ապահով ու խաղաղ կյանք:

«Եթե ինձ հարցնեն, թե մեր մոլորակի վրա որտե՞ղ կարելի է առավել շատ հրաշքների հանդիպել, ես առաջինը կտայի Հայաստանի անունը: Ժողովրդական տնտեսության, գիտության, մշակույթի, արվեստի բնագավառում ձեր հանրապետության վերափոխումները, իրոք, հրաշքի են նման» (Ռոբվել Զենտ, Ամերիկա-սովետական բարեկամության ազգային խորհրդի նախագահ, նշանավոր նկարիչ):

«Այցելելով Հայաստան, ես ապշած մնացի հանրապետության վերածնության և առաջադիժության լայն ծավալով... Ինձ վրա խոր տպավորություն թողեց Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանը, որը հանդիսանում է հայ ժողովրդի ուժի և արիության իսկական արտահայտությունը: Ես իմ կյանքում չեմ տեսել մի քաղաք, որի բնակչությունը պատմականորեն կարճ ժամանակամիջոցում 40 տարվա ընթացքում, 30 000-ից հասներ 600 000-ի» (ֆրանսիացի գրող Ժան Պոլ Սարտրը):

Քառասունհինգ տարին ոչ մեկ ժողովրդի կյանքում մեծ ժամանակաշրջան չէ: Բայց հրաշքի համալոր նվաճումներ կատարվեցին մեր ժողովրդի մաքառումներով, խիպսումներով, պայքարով ու աշխատանքով շինարարության, գիտության, մշակույթի, ժողովրդական լուսավորության, արդյունաբերության, առողջապահության և այլ բնագավառներում:

Հայաստանը դարձել է լույսի հայրենիք, հույսի հայրենիք, նոր ու հզոր Սովետական Հայաստան: Երբեմնի հետամնաց, քայքայված ու ավերակ Հայաստանը դարձել է շեն ու ծաղկած երկիր, իսկ քաղաքային Երևանը հայ մշակույթի, լուսավորության և հայ նոր կյանքի կենտրոն, իր համալսարանով, ինստիտուտներով, գիտահետազոտական հիմնարկներով:

Տարեցտարի անճանաչելիորեն փոխվել է մեր հանրապետության քարտեզը, ծնունդ են առնում նոր քաղաքներ, ավաններ, որոնց մեջ ապրում են և ստեղծագործում ապագային վառ հույսերով նայող հայ նոր սերունդներ:

Մեր երկիրը, իր հազարամյակների պատմության ընթացքում, չի տեսել երբեք բնակչության այնպիսի աճ, ինչպիսին ունի այժմ: 1920 թվականին 700 000, իսկ այսօր, միայն Հայաստանում 2 000 000:

Այս բոլորը լուրաքանչյուր հայ մարդու սիրտը լցնում է ազգային հպարտության ամենաանուշ պզգամունքներով և մասամբ մեղմում եղեռնի ահավոր վշտի ծանրությունը, մորմոքը:

Եվ բացել է հայրենիքն իր մայրական գիրկը նաև 1915 թվականի ազգակործան եղեռնից մազապուրծ ապատած, աշխարհի չորս ծագերին ցրված իր հայրենակուրկ-կավակների առաջ, և կանչում է նրանց, բոլորին դեպի տուն, դեպի հայրենի օջախը:

Վերջին տարիներին, ավելի քան 200 000 արևմտահայեր է ընդունել հայրենիքն իր գրկում:

Մայր հողի հայությունը իր ազգային վերածնության, պետականության, իր պայծառ ապագայի հիմքերն է ամրապնդում օրերի հետ և շենացնում համայն հայության հայրենի օջախը:

Ինչ ստեղծվել է 44 տարիների ընթացքում, դա սեփականությունն է հայ ժողովրդի:

Այսօր, եղեռնից հիսուն տարի վերջ, պայծառ է վերածնված մեր ժողովրդի ներկան, է՛լ ավելի վառ՝ նրա ապագան:

Այսօր հայ ժողովուրդը իր ձեռքն է վերցրել իր ճակատագիրը և հայրենի հողի վրա վառել է իր հավերժության, իր գոյության խարույկը, եղբայրական ժողովուրդների համերաշխ ընտանիքում, և վառ հավատով է նայում ավելի պայծառ գալիքին՝ մեր նահատակների կտակով, տեսիլքով, պատգամով:

Այո, իպուր չի անցել ապրիլյան եղեռնի լուրհի թափած սուրբ արյունը: Հայ ժողովրդի համար նվիրական է միշտ մեր նահատակների խնկելի հիշատակը, երեկ, այսօր և վաղը:

Վա՛յ այն ժողովուրդին, որը կմոռանա իր նահատակներին:

Հայ ժողովուրդը նշեց իր բյուրավոր նահատակների պայծառ հիշատակը աղոթքով ու սուրբ ուխտով և մանավանդ մեր վերածնված Մայր Հայրենիքի, նրա բեղուն ներկայի և առավել պայծառ գալիքի անպարտելի գիտակցությամբ:

Հայ ժողովուրդը իր նահատակների անմահ հիշատակին կանգնեցրել է մեծագույն կենդանի, ներշնչող հուշարձանը, մեր վերածնված Սովետական Հայաստանը, և ավելի քան երբեք վրստահ է, որ վերջնական հաղթանակն ու արդարությունը կլինեն մեր նահատակների կողմը և երբե՛ք, երբե՛ք չի կրկնվի ապրիլյան եղեռնը:

Այո է հայ ժողովրդի խորունկ հավատը:

Հավերժական փա՛ռք մեր բյուրավոր նահատակներին:

Փա՛ռք ապրիլյան եղեռնից հրաշափառապես հարություն առած մեր ժողովրդին:

Փա՛ռք մեր վերածնված Մայր Հայրենիքին՝ Սովետական Հայաստանին:

